

DR. CZINE ÁGNES
alkotmánybíró,
tanszékvezető egyetemi tanár,
Károli Gáspár Református Egyetem,
Büntetőeljárásjogi Tanszék

MÉRLEGEN AZ UNIÓS JOG HATÁSA A MAGYAR BÜNTETŐ ÜGYEKRE

<https://doi.org/10.61382/MJE-Ertekezések.2024.Czine.101>

Összefoglaló

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás jelentős hatást gyakorolt a magyar jogrendszerre és azon belül a büntetőjogra és a büntető-eljárásjogra is. Az Európai Unió jogi szabályozási instrumentumainak (a rendeletről a véleményig), továbbá az EU Bíróságra bűnügyi vonatkozású döntéseinek figyelembevételével egy jelentős, a hazai szabályozás számos területét érintő jogharmonizáció indult mindkét jogágban. A büntetőjogot a fogalmak, a tényállások területén a kriminalizáció és a dekriminalizáció keretében jónéhány jelentős változás érintette. A büntető-eljárásjogban pedig a büntető együttműködés eljárási kereteinek egységes kialakítása érdekében ugyancsak alapvető módosítások történtek. Nincs lehetőség arra, hogy jelen tanulmány minden kérdést részleteiben megvizsgáljon, mert azt a könyvtárnyi szakirodalom tudta csak elvégezni, így csak a megtett két évtizedes út vázlatos áttekintésére vállalkozom. Annak érdekében, hogy szemléletesebbé tegyem a képet, egy konkrét példán bemutatom, hogy az uniós büntető-eljárásjog implementációja nem teljesen zökkenőmentes folyamat, de a folyamatos fejlesztés gazdagítja szabályozásunkat, és a hasonló jogi megoldások alkalmazásával megkönnyíti a bűnügyi együttműködést.

Kulcsszavak: jogharmonizáció; egységes büntetőjog; bűnügyi együttműködés; kölcsönös elismerés elve; európai nyomozási határozat.

1. Bevezetés

2024. május 1-jén múlt húsz éve, hogy Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz és ez a kerek évforduló alkalmat ad a számadásra, az összegzésre abban a te-

kintetben, hogy az integráció milyen hatással volt a magyar büntető anyagi- és eljárásjogi jogalkotásra, a bűnügyi együttműködésre, és a bírósági jogalkalmazásra.

CHURCHILL 1946-ban mondta el híres beszédét a zürichi egyetemen és azt vizi-onálta, hogy „egy olyan európai csoportot kell létrehozni, amely értelmet adna a kiszélesedő patriotizmusnak, és közös polgárságnak a turbulens és nagyszerű Európa zavart népei számára”. Egy olyan Európa képét álmolta meg, amely Európában a polgárok európainak vallják majd magukat.

Az európai kontinens múltjának, az európaiságnak a kulturális, vallási, gazdasági, társadalmi fontossága vitathatatlan. Ugyanakkor az európaiság hangsúlyozása mellett Európa népei osztráknak, magyarnak, szerbnek, olaszoknak, franciának stb. tartják magukat azzal, hogy Európában élnek.

Minden évben május 9-én rendezik meg az Európa Napot, az európai béke és egység ünnepét. Teszik ezt európai nemzetei annak emlékére, hogy ROBERT SCHUMAN francia külügyminiszter a történelmi jelentőségű nyilatkozatában ezen a napon, vagyis 1950. május 9. napján olyan új politikai és gazdasági együttműködést vázolt fel Európa számára, amely majd lehetetlenné teszi a háborút. Létrehozták a Szén- és Acélközösséget¹ egy év múlva. Azonban az Európai Unió megalakulását a Schuman nyilatkozattól, vagyis 1950. május 9-től számítjuk.

Amikor 1950-ben Schuman nyilatkozata ismertté vált, valószínűleg nem gondolt arra, hogy a nemzeti büntetőjogot milyen hatás éri 50-70 év múlva, és milyen jogalkotási folyamat zajlik ezután az Unió részéről a 2000-es években és napjainkban.

Az uniós jog érvényesülése kapcsán két kérdésre szeretnék kitérni. Elsőként arra, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányos szempontból hogyan ítéli meg az uniós jog elsőbbségét. Másrészt arra, hogy mennyiben beszélhetünk egységes uniós büntetőjogról.

1.1. Az uniós jog elsőbbsége alkotmányos szempontból

Az Alkotmánybíróság több határozatában foglalta össze a két jogrendszer egymáshoz való viszonyát és az erre vonatkozó alkotmánybírósági hatásköröket [22/2012. (V. 11.) AB határozatában, a 22/2016. (XII. 5.) határozatában, 9/2018. (VII. 9.) AB határozatában, 2/2019. (III. 5.) AB határozatában].

Az Alkotmánybíróság több elvet lefektetett a két jogrendszer egymáshoz való viszonyában. Az Alaptörvény Magyarországnak a nemzetközi szerződésekhez és kötelezettségekhez való viszonyát általános jelleggel a Q) cikkben határozza meg. Az uniós tagság azonban egy különleges nemzetközi szerződéses jogviszony, amely a szuverenitás korlátozását eredményezni.

¹ European Coal and Steel Community, ECSC, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/1/az-elso-szerzodesek>

Megjegyzem, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény előtti időszakban is foglalkozott az uniós jog elsőbbségének kérdésével, mivel az Alkotmány 2/A. §-a tartalmazta az ún. csatlakozási klauzulát, amely 2002. december 23-tól volt hatályos, és kimondta, hogy a Magyar Köztársaság nemzetközi szerződés alapján a szükséges mértékig az Alkotmányból hatásköreit átengedi az Európai Unióra. A rendelkezés nem adott azonban eligazítást a közösségi jognak a belső jogrendszerben elfoglalt helye, sem az Alkotmánybíróság azzal kapcsolatos hatáskörei tekintetében.

Az Alaptörvény E) pont (2) bekezdése ebben a vonatkozásban is részletesebb eligazítást ad: *„Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. Az e bekezdés szerinti hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát.”* Egyszerűbben fogalmazva a szuverenitás korlátozását eredményező egyes hatáskörök önkéntes átruházásának határát a nemzeti identitás elemei képezik.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint Magyarország uniós csatlakozását lehetővé tevő E) cikk (2) bekezdésben megjelölt „nemzetközi szerződés” kategóriájába tartozik minden olyan nemzetközi megállapodás, amelyben Magyarország az Unió tagállamaként, más tagállamokkal közösen vesz részt, és az Alaptörvényben írt, újabb hatáskörök átengedését eredményezi. Az Alkotmánybíróság eseti jelleggel vizsgálja, hogy mely nemzetközi szerződések tartoznak ebbe a körbe.

Az EU elsődleges és másodlagos jogforrásai önálló jogrendszert alkotnak, amely elkülönül a nemzetközi jogtól, a belső jog része és az uniós jog legitimációs forrása az Alaptörvény Európa-klauzulája, amely biztosítja az uniós jog belső jogként való érvényesülését és közvetlen alkalmazhatóságát. A két jogrendszer egymás mellett él és az uniós jog sui generis jellegéből adódóan elsődlegességet élvez.

Ebből következik, hogy az Alkotmánybíróság az uniós normák értelmezésére és megsemmisítésére nem jogosult, és a nemzeti és az uniós jog kollíziója esetére az együttműködő alkotmányos párbeszéd mellett foglal állást. A jogszabályokat és az Alaptörvényt az uniós joggal összhangban kell értelmezni. Kivételesen az Alkotmánybíróság fenntartja magának az alapjogi-, szuverenitás- és identitáskontroll lehetőségét, de mindez nem foglalja magában az uniós normák értelmezését, érvényességének és alkalmazási elsődlegességének megállapítását.²

² PÁLFINÉ LÁRIS LILIÁNA: Az uniós büntetőjog érvényesülésének problémái a belső jogban alkotmányjogi megközelítésben II. *Magyar Jog*, 2021/11. szám, 621–631.

1.2. Az egységes uniós büntetőjog kialakulásának folyamata

A szakirodalomban még ma is vita folyik arról, hogy beszélhetünk-e a nemzeti jogban megismert klasszikus elvek szerinti uniós büntetőjogról vagy büntetőeljárás jogról, illetve milyen mértékben és milyen szempontból tekinthető egységesnek a büntető ügyek uniós szabályozása és gyakorlata.

Az európai integráció történetében kezdetben az az álláspont uralkodott, hogy a büntetőjog kívül esik az Európai Közösségek hatáskörén, mert a tagállamok a büntető igazságszolgáltatás területén nem ruházták át kifejezetten szuverenitásukat, és így az EU nem rendelkezik saját büntető jogrenddel.³

Még az 1990-es években is úgy tekintettek a nemzeti büntetőjogra, hogy az a nemzetek szuverenitásának egy szelete, és mivel a nemzeti büntetőjog szorosan kapcsolódik az adott állam „főhatalmához”, valamint visszatükrözi az adott nemzet társadalmának az értékrendjét, kulturális és történelmi örökségét, és a legerőteljesebb beavatkozást jelent az állampolgárok életébe, alapjogokat érint, ezért a szabályozása az adott állam belső jogalkotásának keretei között marad.

Azt hiszem, mindenki számára egyértelmű, hogy az Európai Unió büntető politikáját és az egységességre törekvést, a jogharmonizációt, valamint a közös szabályozást a gyakorlati szükségesség hívta életre. A személyek szabad áramlásával és a tagállamok közötti határellenőrzés megszüntetésével a bűnelkövetők helyzete is megváltozott, hiszen könnyebb lett az Európán belüli elrejtőzés, menekülés a büntető felelősség alól. A bűnözés egyre inkább nemzetközivé válása, a határokon átnyúló bűnözési formák elterjedése fontos tényező volt ebben a folyamatban. A bűncselekmények új elkövetési módozatai mindennél világosabbá tették, hogy az európai társadalmak számára legnagyobb veszélyt jelentő bűnözési formákkal szemben a hagyományos nemzeti jogi eszközökkel már nem lehet tartós és hatékony eredményt elérni. A különböző nemzeti büntetőjogi védelem azt eredményezheti, hogy az ilyen tagállami különbségekre „érzékeny” elkövetők aszerint választják meg működési helyüket, illetőleg próbálnak olyan tagállam joghatósága alá „kerülni”, ahol kevésbé szigorú jogkövetkezményekkel számolhatnak (*forum shopping*).⁴

³ KANYUK PETRA: Gondolatok az ‘önmagát kereső’ európai büntetőjog tárgyában. In: *A jog tudománya, a mindennapok joga IV. Konferenciakötet*. Debrecen, 2020, 152–166.

⁴ POLT PÉTER: Nemzetközi bűnügyi együttműködés újabb fordulat előtt. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/2. különszám, 2. kötet 331–332.; IRK FERENC: Globalizációs kihívás – új (preventív) kontrollstratégiák. In: FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ – VÉGH ZSUZSANNA (szerk.): *A tudós ügyész*. HVG-ORAC, Budapest, 2017, 113.

1.3. Az európai uniós büntetőjogi szabályozás további indokai

Először Európában a gazdasági és kereskedelmi együttműködés szükségessége merült fel és csak viszonylag későn, az 1990-es években kezdődött meg a tagállamokra vonatkozóan a büntetőjog és büntetőeljárás jog változásának az igénye.

Azonban épp a gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok működése az, ami egy másik szemlélet kialakulását hívta életre. Először az EK⁵ Bíróság⁶ egyik döntésében jelent meg, hogy már nem látta kizártnak a közös agrárpolitika megmentése érdekében azt, hogy a büntetőjogot is segítségül hívják. Mivel a mindenkori költségvetés 5-20%-át tette ki az EK pénzügyi érdekeinek a sérelme, és ez már kihatott az áru, a szolgáltatás és a tőke szabad áramlására is, a büntetőjogi szabályozás szükségére már egyértelművé vált. Az EK⁷ szintjén az 1998-as bizottsági korrupciós botrány eredményeként a büntetőjogi szabályozás pedig újabb lendületet vett.

Problémaként jelentkezett a jogszabályok helytelen értelmezése, amelynek eredménye a csalások és az ehhez kapcsolódó bűncselekmények szintjén jelentkezett. Ezzel elindult az a folyamat, amelynek következménye az lett, hogy ma már a tagállamok nemzeti büntetőjogára jelentős hatást gyakorol az európai büntető tárgyú jogalkotás.

⁵ A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével, 2009. december 1-jétől az Európai Unió jogi személyiséggel rendelkezik és átvette a korábban az Európai Közösségekre ruházott hatásköröket. A közösségi jog tehát uniós jog lett és magában foglalja az Európai Unióról szóló szerződésnek a Lisszaboni Szerződést megelőző változata értelmében korábban elfogadott valamennyi rendelkezést is.

⁶ Az Európai Unió Bíróságának 1952-ben történt alapítása óta feladata, hogy biztosítsa „a jog tisztelben tartását” a Szerződések „értelmezése és alkalmazása során”. Ennek során az Európai Unió Bírósága felülvizsgálja az Európai Unió intézményei jogi aktusainak jogszerűségét, gondoskodik arról, hogy a tagállamok teljesítsék a Szerződésekből eredő kötelezettségeiket, és a nemzeti bíróságok kérésére értelmezi az uniós jogot. Így az Európai Unió igazságügyi hatóságaként a tagállami bíróságokkal együttműködve gondoskodik az uniós jog egységes értelmezéséről és alkalmazásáról. Az Európai Unió luxembourgi székhelyű Bírósága két igazságszolgáltatási fórumból áll, melyek a következők: a Bíróság és a Törvényszék (amelyet 1988-ban hoztak létre). A Közszolgálati Törvényszék, amelyet 2004-ben hoztak létre, 2016. szeptember 1-jén befejezte működését, miután az uniós igazságszolgáltatási szervezetrendszer reformja keretében hatáskörét átruházta a Törvényszékre. (https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/hu/).

⁷ Az Európai Közösségek (EK) a nyugat-európai integráció intézménye. Az Európai Szén- és Acélközösségből (Montánunión), az Európai Atomenergiai Közösségből (Euratom) és az Európai Gazdasági Közösségből (EGK) állt. A Montánunión szerződéseit 1951. április 18-án írták alá.

2. A jogalkotás szakaszai

2.1. Az első szakasz

Az első szakasz 1992-től, a Maastrichti Szerződés elfogadásától⁸ kezdődött és az Amszterdami Szerződésig tartott. Robert Schuman mondta, hogy „Európa lelke az egymástól eltérő minőségek és törekvések sokféleségéből formálódik”. Kezdetben a szövetség az Európai Közösség nevet viselte és az EKSZ 10. cikkében⁹ az együttműködés lényegét akképp rögzítették, hogy a közösségi lojalitás és hűség elve három kötelezettséget foglal magába: cselekvési, tartózkodási és együttműködési kötelezettséget. Az EKSZ 3/B¹⁰ pedig azt jelenítette meg, hogy a Közösség csak a Szerződés által átruházott hatáskörök és az abban meghatározott célok keretei között jár el. Hosszú évtizedeken keresztül egyértelmű volt, hogy az EK a büntetőjog eszközeihez nem nyúlhat. Az EK Szerződés ezt nem zárta ki kifejezetten, de az egy általánosan elfogadott nézet volt még az EK Bíróság tekintetében is, hogy büntető szabályokat a nemzeti államok, vagyis a tagállamok alkothatnak.

Az első szakaszban a büntetőjogi és eljárási egységesedés óriási hatással volt az unió belső együttműködés szorosabbra fűzésére is. Magyarország csatlakozása utáni időszak kezdetén, a 2004 és 2009 közötti időszakban a bűnügyi együttműködés a Maastrichti Szerződés által kialakított három pilléres struktúrában a III. pillérbe, „a szabadság, a biztonság és a jog” pillérébe tartozott. Az együttműködésnek ekkor két szintje volt: az egyik a folyamatos jogalkotás, a másik bűnügyi együttműködést elősegítő intézmények szintje (pl. Europol, Eurojust).¹¹

Az első pillért az Európai Közösség (EK), az Európai Szén-és Acélközösség (ESZAK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) alkotta. Az első pillér hatáskörébe tartozó területeken hozott döntésekhez minősített többségre volt szükség. Az 1951-es párizsi szerződés, amely az ESZAK-ot létrehozta, teljesítette feladatát és a hatálya lejárt.

⁸ Az 1992. február 7-én, Maastrichtban aláírt Európai Unióról szóló szerződés 1993. november 1-jén lépett hatályba. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/3/a-maastrichti-es-az-amsterdami-szerzodes>.

⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó aktusok módosításáról szóló, 1997. október 2-án, Amszterdamban aláírt Amszterdami Szerződés 1999. május 1-jén lépett hatályba. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/3/a-maastrichti-es-az-amsterdami-szerzodes>.

¹⁰ Az Európai Közösségek (EK) a nyugat-európai integráció intézménye. Az Európai Szén- és Acélközösségből (Montánunió), az Európai Atomenergiái Közösségből (Euratom) és az Európai Gazdasági Közösségből (EGK) állt.

¹¹ FARKAS ÁKOS: Az európai büntetőjog fejlődésének irányai a Lisszaboni Szerződés után. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 2012, 148.

2.2. A második szakasz

A következő időszak az Amszterdami Szerződéstől 2001-ig, a Nizzai Szerződésig tartott. Torinóban egy kormányközi konferencián 1996 márciusában azzal a céllal ültek össze a résztvevők, hogy felülvizsgálják az Európai Unióról szóló szerződést. A tanácskozás eredményeként az Európai Parlament elnökének JOSÉ MARÍA GIL-ROBLES jelenlétében írták alá az ezt követően létrejött, EU-Szerződést, az Európai Közösségeket létrehozó szerződéseket és egyes kapcsolódó jogi aktusokat módosító Amszterdami Szerződést.

A Szerződés 1999. májusban hatályba lépett, ennek eredményeként az együtt-döntési eljárást leegyszerűsítették, egyben a hatályát kiterjesztették.

2.3. A harmadik szakasz

A harmadik szakasz a Nizzai Szerződéstől a Lisszaboni Szerződésig tartott, Az Európai Tanács Nizzai ülésén aláírták az Alapjogi Chartát az Európai Parlament, a Bizottság és a Tanács elnökei. A Nizzai Szerződés módosította az Európai Unióról szóló szerződést, az Európai Közösségeket létrehozó szerződéseket és egyes kapcsolódó jogi aktusokat. E módosításoknak, vagyis a Nizzai Szerződésnek az volt a célja, hogy az Európai Unió intézményi szerkezetét megreformálja, és így megbirkózzon az újabb bővítések jelentette kihívásokkal. A Nizzai Szerződés hatályba lépésével megnövekedtek a Parlament jogalkotási és felügyeleti hatáskörei. Fontos változás volt, hogy a minősített többséggel történő szavazást több területre is kiterjesztették a Tanácson belül.

A harmadik pillér jelentőségét mutatja, hogy számos egyezményt alkottak meg annak keretében, így a kiadatási, az EK pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, a korrupció elleni küzdelemről szóló egyezményeket is.¹²

A harmadik szakaszban a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével egy óriási változás következett be a korábbi két szakaszhoz képest: megszűnt a korábbi három pillér. Ismeretes, hogy az első pillér a konzultációs rezsim alapján működött és közösségi modellt is neveztek. Míg a második és a harmadik pillérben a kormányközi modell testesült meg. Azonban a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az EU egy egységes jogi személyiséget nyert. Az I. pillérrel szemben a III. pillér (a szabadság, biztonság, jog) a büntetőjog és a bűnügyi együttműködés hajtóerője volt, amely két szinten valósult meg. Az első: a folyamatos jogalkotás, a második a bűnügyi együttműködést elősegítő intézmények szintje.

¹² FARKAS: i. m. 148.

Az Európai Unió – a Maastrichti Szerződéssel kialakított – hárompilléres struktúrájának felszámolásával és a bel- és igazságügyi együttműködés önálló szupranacionális politikává tételével a 2007. december 13-án aláírt és 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés az uniós büntetőjogot új alapokra helyezte. Bár az Európai Unió már ezt megelőzően is tevékenyen fellépett a tagállamok büntetőjogának közelítése érdekében, a Lisszaboni Szerződés az uniós jogalkotó büntetőjogi jogharmonizációs hatásköreit jelentősen megerősítette és kibővítette.¹³

2.4. A negyedik szakasz

A Lisszaboni Szerződés utáni időszakban tartunk napjainkban. A jogharmonizáció és a bűnügyi együttműködés néhány kérdését szeretném a hatályos szabályozás alapján felvillantani. Arra törekszem, hogy az uniós jog hatásmechanizmusának néhány fontos kérdését – konkrét rendelkezéseken keresztül – megvilágítsam.

3. Jogharmonizáció

Az elmúlt 20 évben számos új rendelkezés és jogintézmény jött létre az uniós jog hatására. A jogharmonizáció természetesen nem ekkor kezdődött, mert már hazánk EU-csatlakozását megelőzően megindult és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény egyes módosításai is erre irányultak.

A jogharmonizáció keretében alkotott jogszabályokban rögzíteni kellett, hogy milyen uniós rendelkezés implementációját valósítja meg az újonnan létrehozott szabály. A büntető kódexet módosító törvények záró rendelkezései között található jogharmonizációs záradék vagy a javaslat miniszteri indokolása jelölte meg, hogy a módosítás mely európai uniós jogi aktusnak való megfelelést szolgálja.

Ugyanakkor az Unió rendelkezéseivel ellentétes módon korlátozó rendelkezéseket a magyar büntetőjogból ki kellett emelni, ezt nevezük dekriminalizációnak. A dekriminalizációval egyidejűleg azonban az uniós jogból eredően kriminalizálási kötelezettségek is adódtak, például a pénzügyi, illetve a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetében. Egyes instrumentumok kapcsán a kriminalizációs kötelezettség többféle magatartásra vonatkozik, így pl. a környezet büntetőjogi védelméről szóló irányelv egyetlen rendelkezésében kilencféle tényállástípust különít el. Többféle bűncselekménytípust szabályoz a terrorizmus elleni küzdelemről

¹³ UDVARHELYI BENCE: Az Európai Unió büntetőjog-alkotásának tendenciái a Lisszaboni Szerződés után. *Miskolci Jogi Szemle*, 2023/2. szám, 118. DOI: <https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.2.118>.

szóló kerethatározat, az információs rendszerek elleni támadásokról szóló kerethatározat, illetve a gyermekek szexuális bántalmazása elleni irányelv is.¹⁴

A magyar jogharmonizációs feladatok a büntetőjog terén azonban nemcsak az Unió megfelelő egyezményeire, ajánlásaira szorítkoznak, mert a hazai jogrendszernek összességében véve kellett „magáévá tenni” az európai büntetőjogi jogfejlődés eredményeit.¹⁵

Az anyagi büntetőjogi jogharmonizációra vonatkozó hatályos szabályokat az [Európai Unió Működéséről szóló Szerződés \(EUMSZ.\) 83. cikke](#) tartalmazza. Eszerint az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg. A minimumkövetelmények a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozhatnak olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék.

Az uniós jogalkotók több irányelvet fogadtak el ebben a tekintetben: az emberkereskedelem, a gyermekek szexuális kizsákmányolása, a számítógépes bűnözés, a pénzhamisítás, a terrorizmus, a pénzmosás, valamint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök hamisítása tárgyában.

Az EUMSZ 83. cikk (2) bekezdése alapján, ha valamely harmonizációs intézkedések hatálya alá tartozó területen az Unió politikájának eredményes végrehajtásához elengedhetetlen a tagállamok büntetőügyekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése, irányelvekben szabályozási minimumokat lehet megállapítani e területen a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan is.

Az uniós jogalkotó két irányelvet fogadott el ebben tekintetben, melyek a piaci visszaélések és az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelemről rendelkeznek.¹⁶

Megjegyzem, hogy egy becslés szerint napjainkban az EU átlagosan 80 irányelvet, 1200 rendeletet és 700 határozatot hagy jóvá évente. Ennek természetesen csak kisebbik hányada büntetőjogi, büntetőeljárásjogi vagy büntetésvégrehajtási vonatkozású, de az elmúlt húsz évben a „sok kicsi sok sokra ment” és ezek is számos feladatot róttak a magyar jogalkotásra. A korábbi¹⁷ és a hatályos¹⁸ Büntető Törvény-

¹⁴ HOLLÁN MIKLÓS: *Az anyagi büntetőjog harmonizációja az EU keretében.* https://real.mtak.hu/20024/1/2_hollan_miklos.pdf.

¹⁵ KARSAI KRISZTINA: *Magyar büntetőjog az európai integráció sodrásában. Jogtudományi Közlöny, 2002/2. szám, 87.*

¹⁶ ÚDVARHELYI: i. m. 119–120.

¹⁷ 1978. évi IV. törvény.

¹⁸ 2012. évi C. törvény.

könyv és a büntetőeljárás törvények¹⁹ hosszasan listázzák azokat az uniós instrumentumokat, amelyeknek eleget kívánnak tenni.

4. Jogharmonizációs lépések a büntetőjog területén

A hatályos büntető kódex, a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) javaslata figyelemmel volt azokra a jogharmonizációs kötelezettségekre, amelyeket hazánk vonatkozásában a nemzetközi és európai szervezetek instrumentumai tartalmaznak. A kódex preambuluma kifejezetten utal arra, hogy annak a megalkotása Magyarország európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével történt. A törvénykönyv a záró rendelkezései között jogharmonizációs klauzulát is tartalmaz. Ebből kifejezetten kitűnik, hogy a Btk. mely általános és különös részi rendelkezései mögött áll európai uniós kötelezettség.²⁰

A Btk. 465. § (1) bekezdése 16 uniós irányelvet és csaknem 30 különböző tanácsi rendeletet nevesít, amelynek való megfelelést kívánja biztosítani. Nem akarom mindet felsorolni, csak utalnék néhányra. Az uniós kötelezettségek teljesítése alapján a magyar büntetőjogba bekerült fontosabb tényállásokról és jogintézményekről vázlatosan ejtsünk néhány szót.

4.1. A terrorcselekmény

A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásával kapcsolatban a hatályos Btk. megtartotta a korábbi Btk. szerinti terrorcselekmény meghatározását. A jogalkotó a korábban egy szakaszba foglalt tényállást három külön tényállásra bontotta, és igyekezett minden lehetséges kapcsolódó tevékenységet pönalizálni. Mindezeket pedig önálló fejezetben, a közbiztonság elleni bűncselekmények körében helyezte el (Btk. 314–318/A. §).

4.2. A költségvetési csalás

A hatályos Btk. 396. §-a mind a befizetési kötelezettségek, mind pedig a tényállás (9) bekezdésében megfogalmazott értelmező rendelkezésben felsorolt bármely költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsított megtévesztő magatar-

¹⁹ 1998. évi XIX. törvény és a 2017. évi XC. törvény.

²⁰ HOLLÁN MIKLÓS: Az Európai Unió jogharmonizáció és a magyar büntetőjog kapcsolatának első évtizedei. *Állam- és Jogtudomány*, 2020/2. szám, 99–100.

tást büntetni rendeli. A költségvetési csalás új tényállása kiküszöbölte a kezdeti problémákat, megszüntette a magyar és az uniós költségvetés védelme között fennálló eltéréseket, az előző tényállás által generált halmazati problémákat, az elkövetési magatartásokat pedig kellően absztraktnak fogalmazta meg ahhoz, hogy a költségvetés sérelmével járó valamennyi magatartást magában foglalja.²¹ Költségvetésen ma már nemcsak az államháztartás alrendszerének a költségvetését, hanem az Európai Unió által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat is érteni kell. A költségvetési csalás és az ehhez kapcsolódó bűncselekmények az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 325. cikke alapján az EU pénzügyi érdekeinek a védelmét írja elő.

4.3. Az emberkereskedelem

A tényállás a vonatkozó jogharmonizációs irányelvben foglaltak szerint változott. Egyes szerzők kiemelik, hogy a hatályos Btk. 192. § (1) bekezdésében, a kizsákmányolási célzatot nem tartalmazó alapeseti tényállásban nem veszi figyelembe, hogy az irányelv a felnőtt sértettek esetében a nevezett célzattal történő elkövetést rendeli büntetni. Így a magyar szabályozás még mindig tágabban határozza meg az emberkereskedelem tényállását az uniós előírásnál.²² Mások szerint a jogalkotó a módosítással lényegében egy teljesen új alapeseti tényállást alkotott, amely önálló alakzatot képez az (1) bekezdésben foglaltakhoz képest, kissé kiüresítve azt.²³

4.4. Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények

Egy új, önálló fejezet szabályozza a pénzhamisítás, a pénzhamisítás elősegítése, a bélyeghamisítás és a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos tényállásokat, a „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” cím alatt. A korábbi szabályozás szerinti váltópénzre, illetve a kisebb, vagy azt el nem érő értékű pénzre elkövetett pénzhamisítás privilegizált esetként történő szabályozását a kerethatározatra hivatkozással elveti a hatályos Btk., illetve hasonlóképpen megszünteti a hamis pénz kiadásának önálló tényállását, valamint megemelte az előkészület, illetve a minősített eset büntetési tételét is.

²¹ KANYUK: i. m. 28.

²² PALLAGI ANIKÓ: *Büntető politika az új évszázad első éveiben*. Doktori értekezés, Debrecen, 2014, 219.

²³ KUBISCH KÁROLY: A bűnszervezetben elkövetett emberkereskedelem felderítése és nyomozása. *Hadtudományi Szemle*, 2018/1. szám, 332.

A gyakorlat bizonyította, hogy a pénzhamisítás elősegítésének a tényállása lényegében nem fordult elő, a regisztrált ilyen bűncselekmények száma az elmúlt években évente nulla és kettő volt, és a hatályos pénzhamisítás ellen alkotott irányelv sem teszi már szükségessé a fenntartását.²⁴

4.5. A pénzmosás

A tényállás még 1994-ben az uniós csatlakozást megelőzően került a Btk.-ba,²⁵ az alapcselekmény elkövetője által elkövetett pénzmosással együtt. Míg az irányelv kizárólag a szándékos cselekményeket rendeli szankcionálni, addig a magyar Btk. alapján a gondatlan bűncselekmény is büntetendő. Ezen szigorúbb szabályozás alkalmazására azonban lehetőségük van a tagállamoknak.

Érdekességként megjegyzem, hogy a pénzmosás bírói gyakorlata csak nehezen alakult ki, mivel ez a bűncselekményfajta nagyon sokáig teljesen ismeretlen volt, illetve csak néhány esetben tudtak vádat emelni.²⁶

4.6. A jogi személy büntetőjogi szankcionálása

A törvény megköveteli a jogi személy nevében vagy érdekében cselekvő természetes személy büntetőjogi felelősségének előzetes megállapítását, és ezáltal – áttételesen – a természetes személy felelőssége alapozza meg a jogi személy büntetőjogi szankcionálását.²⁷ A bírói gyakorlatban nagyon kevés alkalommal találkozunk a jogi személy büntetőjogi felelősségre vonásával. Köszönhetően talán annak is, hogy a törvény csak a szándékos elkövetés esetére teremti meg a felelősségre vonás lehetőségét, a gyakorlat viszont azt mutatja, hogy gyakran a jogi személy érdekében elkövetett bűncselekményeknél a tipikus bűnösségi alakzat a gondatlanság.

4.7. Összefoglalás

Ahogy ebből a néhány példából kitűnik, a magyar jogalkotás jórészt az európai uniós instrumentumok szövegszerű átvételével biztosította a jogharmonizációs

²⁴ KANYUK: i. m. 29.

²⁵ Lásd: 1994. évi IX. törvény rendelkezéseit, amelyek az 1978. évi IV. tv. rendelkezéseit módosították.

²⁶ JACSÓ JUDIT – UDVARHELYI BENCE: A pénzmosás elleni fellépés aktuális gyakorlati kérdései. *Magyar Jog*, 2017/11. szám, 711.

²⁷ 2001. évi CIV. törvény.

kötelezettségek és a hazai büntetőjog összhangját. Előfordult (a csatlakozás előtt) a jogharmonizációs kötelezettségek „túlreagálása” is: a magyar büntetőjogi szabályozást ilyen esetekben akkor is megváltoztatták, amikor erre az uniós jogi aktus helyes értelmezése alapján nem is lett volna szükség.²⁸

5. Jogharmonizáció a büntető-eljárásjog területén

Az uniós büntető szabályozás másik fontos ága az uniós büntető-eljárásjog. Ebbe a körbe a tagállamok közötti nemzetközi bűnügyi együttműködés, a határokon átnyúló bűnüldözést szolgáló intézkedések, továbbá a tagállamok büntető-eljárásjogát harmonizáló uniós törekvések, valamint az Unió bűnüldözést és igazságügyi együttműködést szolgáló szerveinek tevékenysége (Europol, Eurojust, stb.) következtében létrejött joganyag tartozik.

Ez a joganyag a kötelező uniós szabályokon keresztül a magyar büntető-eljárásjogi szabályozást is befolyásolja. A hatályos Be.²⁹ 878. §-a 34 pontban sorolja fel azokat az irányelveket és kerethatározatokat, amelyeknek a törvény szövege meg kíván felelni.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a terheltek jogait érintő parlamenti és tanácsi irányelvek implementációja kiterjedt például a terhelt hallgatáshoz, a tájékoztatáshoz, tolmácsoláshoz és fordításhoz, a tárgyalási jelenléthez való jogaira. A másik csoport a sértettek jogait érinti: az áldozatok védelmére, a sértettek jogainak szélesítésére, az egyes eljárási kérdésekre, de vannak uniós rendelkezések a költségvisselésre, az elkobzásra, az ítéletek és büntetések kölcsönös elismerésére vonatkozóan is.

Ebből a jelentős joganyagból mindössze néhány gondolatot emelnék ki. Előbb a büntető-eljárásjogi szabályozási elveket befolyásoló kérdésekről lesz szó, aztán a bűnügyi együttműködés néhány elvi kérdésére térnek át.

5.1. A terheltekre vonatkozó eljárási garanciák

Az EU elismeri az alapvető emberi jogokat, ahogyan azokat az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) garantálja. Az Alapjogi Charta az igazságszolgáltatással kapcsolatos fejezetben rögzíti a tisztességes eljárás követelményét, az ártatlanság vélelmét, a legalitás elvét, és kiterjeszti a ne bis in idem elvet az EU egészére.

²⁸ HOLLÁN: i. m. 113.

²⁹ 2017. évi XC. törvény.

A Nizzai Szerződés leszögezi, hogy az EU olyan, minden tagállamban elfogadott alapelveken alapul, mint a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok tiszteletben tartása és a jogállamiság. Mindezek alapvetően meghatározzák a terheltek helyzetének garanciáit.

5.1.1. Általános garanciák

Többféle csoportosítás lehetséges és az egyes garanciák vagy jogok újabb részjogosítványokra bonthatók. Ilyen garancia-csoportok például az ártatlanság véelme, a védelemhez való jog, a tisztességes eljárás, vagy a jogorvoslathoz való jog, amelyek számos részjogosítványt tömörítenek és több eljárásjogi szabály háttérben jelennek meg, áthatva az egész büntetőeljárást. Annak demonstrálására, hogy milyen sok részletgaranciát lehet kibontani az említett általános eljárási garancia-csoportokból, az ártatlanság véelmét választottam példaként.

5.1.2. A terheltek ártatlanságának véelmét biztosító garanciák

Ezekből a garanciákból visszaköszön a strasbourgi nemzetközi bíróság által kidolgozott elvrendszer és esetjog. Az ártatlanság véelmét biztosítja az, hogy

- a hatóságok a jogerős ítélet előtt nyilvánosan elítéltként ne mutassák be a terheltet;

- a bizonyítási teher a vádhatóságra hárul, és a bűnösséggel kapcsolatban felmerülő bármilyen észszerű kétely a vádlott javára szolgál (in dubio pro reo);

- az önvádra kötelezés tilalmát érvényesíteni kell (a terhelt nem kötelezhető önmagát terhelő vallomás tételére és a bűnösség beismerésére);

- az együttműködés megtagadásához joga van (garancia, hogy a joggal való élés nem használható fel az eljárás későbbi szakaszában a terhelt ellen, és nem tekinthető a tények megerősítésének);

- a hallgatáshoz való jogot gyakorolhatja (a hatóság elmagyarázza a jog tartalmát, valamint a joggal való élés és a jogról való lemondás következményeit);

- a tárgyaláson való jelenléthez joga van (a terheltnek jogában áll saját tárgyalásán jelen lenni).³⁰

Az ilyen garanciák a büntetőeljárás részletszabályait alapvetően meghatározzák. Meg kell jegyezni, hogy 20. századi törvénykönyveinkben a büntetőeljárás köz-

³⁰ BLASKÓ BÉLA – BUDAHÁZI ÁRPÁD: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Dialóg Campus, Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 157.

ponti alakja a terhelt és a büntető szabályozás főleg arra koncentrált, hogy az állammal szemben megfogalmazza a jogait és védelmet biztosítson számára. Ezzel szemben a sértett védelme kissé háttérbe szorult.

Természetesen az áldozat, a sértett is rendelkezett jogokkal, de a két fél közötti egyensúly eltolódott a terhelt javára. Ennek lett a következménye, hogy az áldozatvédelem csak az EU több évtizedes működését követően, a kétezres években került előtérbe.

5.2. Az áldozatok védelmének garanciái

Az áldozatvédelem garanciáit a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv bővíti ki.

Az irányelv célja, hogy a tagállamok megfelelő intézkedéseket hozzanak annak érdekében, hogy segítsék az áldozatokat abban, hogy az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételtől kezdve mindent megértsenek és megértessék magukat.

Az áldozatokat a nyomozás során különböző jogok illetik meg (20. cikk), így például: az áldozatok kihallgatására késelem nélkül kerüljön sor, minimálisan korlátozzák az áldozatok kihallgatásainak számát és az orvosi vizsgálatokat is, valamint elkísérhesse az áldozatot a jogi képviselőjük vagy az általuk választott személy.

Az irányelv alapján a tagállamoknak megfelelő mértékű védelmet kell biztosítani az áldozatoknak, sőt nagyon sokszor a családtagjaiknak vagy egyéb, veszélyeztetett helyzetben lévő személyeknek is. Tájékoztatni kell a rendelkezésre álló helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatásokról is, valamint elérhetőségeket kell, hogy kapjon az ügyével kapcsolatos kommunikációhoz (4. cikk).

A bűncselekmény áldozatainak kompenzációjáról szóló 2004/80/EK irányelv szerint a bűncselekmények áldozatai számára igazságosan és megfelelő módon biztosítani kell a nekik okozott károk enyhítését, függetlenül attól, hogy a bűncselekményt az EU-n belül hol követték el.

Az áldozatvédelem szerteágazó voltát jelzi, hogy a 2015. évi CLI. törvény ezen irányelv átültetése érdekében nyolc törvényt módosított, köztük az akkor hatályos büntetőeljárás törvényt³¹ is.

Az irányelv rendelkezéseinek átültetése következtében már az 1998. évi XIX. törvényt is módosították és új normaként került a büntetőeljárás törvénybe, hogy a terhelt letartóztatása esetén a nyomozási bíró, egyesbíró erről a sértettet tájékoz-

³¹ 1998. évi XIX. törvény.

tatja. Szintén az uniós jogalkotás következménye az a törvényi rendelkezés is, hogy a sértettel közlik a terhelt szabadon bocsátásának az időpontját vagy a szökésének a tényét is. A hatályos Be. áttemelte a korábbi eljárási törvény előbb ismertetett szabályait is.

A Be. XIV. fejezetében megjelenő szabályozás, amely a különleges bánásmódról rendelkezik, szintén az uniós jogalkotás eredményeként ma már a büntető eljárásban a sértettek érdekét, kíméletét szolgálja.

Fontos megemlíteni, hogy 2015. november 1-jével hatályos törvényi szabályozás biztosítja a sértettek adatmegismerési jogát. Ezt megelőzően csak a Btk. XV. és XIX. Fejezetében megnevezett bűncselekmények sértettjeit illette meg ez a jog.

A sértettekre vonatkozóan csak néhány olyan jogot emeltem ki, amelyek az uniós jogalkotás „eredményei”, annak következtében kerültek be a büntetőeljárási kódexekbe. Jóllehet, ezen jogok száma sokkal számosabb és a jogosultságok is sokkal sokrétűbbek.

6. Bűnügyi együttműködés

Azt hihetnénk, hogy Európa biztonságos hely és a bűnözés már ritka madár erre felé, de nagyot tévednénk. Az EUROPOL 2024-ben kiadott jelentése szerint³² a nemzeti hatóságokkal együttműködve 821 európai bűnözői hálózatot azonosított, amelynek 25 000 tagja van. A bűnszervezetek 68%-a soknemzetiségű, tehát csak egyharmaduk dolgozik egyetlen országon belül. 112 nemzet képviselteti magát a 821 szervezetben. Háromnegyedük átlagosan 2-7 országban tevékenykedik egyszerre. A bűnszervezetek fele érdekelt a kábítószer-kereskedelemben, 71%-ának van köze a korrupcióhoz és 68%-a alkalmaz erőszakot. A bűnszervezetek 86%-ának van legális fedőszerve. A bűnszervezetek 96%-ban maguk mossák a pénzüket.

Mindezek alapján látható, hogy a bűnügyi együttműködésnek talán minden eddiginél nagyobb szüksége van az egységes fellépésre, a közös és hatékony bűnüldözési eszközök jogi kereteinek a megteremtésére. Nem csoda hát, ha számos intézmény működik ezen a területen és nélkülözhetetlen a közös munka, az együttműködés, az adatbázisok egyeztetése és egyesítése.

Melyek ezek a legfontosabb szervezetek?

Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ (NEBEK), Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynöksége (EUROPOL), Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége (EUROJUST), Európai Csalásellenes Hiva-

³² Decoding the EU1's Most Threatening Criminal Networks, Luxembourg Publication Office of the European Union, 2024.

tal (OLAF), Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (FRONTEX), Schengeni Információs Rendszer (SIS), Vízuminformációs Rendszer (VIS), Európai Igazságügyi Hálózat (EJN).

A nemzetközi bűnügyi jogsegély és együttműködés ezért lényegében Európa biztonságának alapvető feltétele. Vázlatosan tekintsünk át néhány fontos jogi kérdést.

A nemzetközi bűnügyi jogsegély együttműködési területei: a kiadatás; a büntetőeljárás átadása, illetve átvétele; a szabadságelvonással járó büntetés vagy ilyen intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése; a vagyonekobzás, elkobzás vagy ezzel azonos hatású büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése; az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele vagy ezzel azonos hatású büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele, illetve átengedése; az eljárási jogsegély; és a feljelentés külföldi államnál.

Hozzáteszem, hogy a nemzetközi bűnügyi együttműködés pozitív feltételei általában: a viszonyosság és a kettős inkrimináció követelménye. A negatív, akadályozó feltételei lehetnek a *ne bis in idem* elv nemzetközi érvényesülése, a bűncselekmény jellege, illetve a nemzetközi egyezményben meghatározott együttműködést kizáró ok.

Az EU jogalkotásában szinte minden bűnügyi együttműködési terület tekintetében előbb a kerethatározatok, majd az EU irányelvek nyomán megindult egy jogegységesítési folyamat, amelynek következtében létrejöttek a tagállamok együttműködésének alapját képező eljárási szabályok és intézmények.

Két fontos elvről szeretnék rövid áttekintést adni, amelyek jellemzően az EU működése és szabályozása folytán kaptak hangsúlyt. Ezek: a kölcsönös elismerés elve és a lojális együttműködés elve.

6.1. Az együttműködést megkönnyítő elvek kialakítása

6.1.1. A kölcsönös elismerés elve

A kölcsönös elismerés elvének érvényesítése azt jelenti, hogy a tagállamok lényegében lemondtak a már említett és a bűnügyi együttműködés negatív feltételét, esetleges akadályát képező kettős inkrimináció és a *ne bis in idem* elveinek külön vizsgálatáról, vagyis az Unión kívüli harmadik államokhoz képest könnyebben, kifogás nélkül elismerik a másik tagállam jogi aktusát.

A tagállami aktusok egyenértékűségét – a kölcsönös elismerés elvére hivatkozással – az EUMSZ 82. cikk (1) bekezdése mondja ki.

A kölcsönös elismerés elve azt jelenti, hogy a jog valamely intézményét az alkotó vagy az alkalmazó entitástól független másik elfogadja, úgy és ahogyan az az alkotó vagy alkalmazó entitástól származik.

A kölcsönös elismerés elvének azonban vannak bizonyos következményei. Ilyen a *forum regit actum* elve, amely szerint a végrehajtó államnak és hatóságnak be kell tartania azokat az alaki követelményeket és eljárásokat, melyeket a kibocsátó hatóság feltüntetett, kivéve, ha az Irányelv másként rendelkezik, illetve, ha azok elmentések a végrehajtó állam alapvető jogelveivel.³³

A *forum regit actum* elve a korábban alkalmazott *locus regit actum* elv negatívumait tüntette el. Utóbbi elv ugyanis a bizonyítékfelvételre irányuló együttműködés során a végrehajtó állam szabályainak megfelelő bizonyítékfelvételt tette lehetővé. Ha pedig azt a kibocsátó hatóság nem tartotta megfelelőnek, összeegyeztethetőnek saját előírásaival, akkor a beszerzett bizonyíték könnyen kirekeszthetővé vált a bizonyítékok köréből. A *forum regit actum* elvéből következően az ilyen kifogások fel sem merülhettek.

A kölcsönös elismerés elve a végrehajtás kötelezőségéhez, a *forum regit actum* elve a hatékonysághoz vezet. Előbbi biztosítja ugyanis a megtagadás szűk körre korlátozását, utóbbi pedig azt, hogy a kibocsátó szerint kerüljön sor a bizonyíték beszerzésére.³⁴

6.1.2. A lojális együttműködés elve

Az EUSZ 4. cikk (3) bekezdés szerint „[a]z Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást a Szerződésekből eredő feladatok végrehajtásában. A tagállamok a Szerződésekből, illetve az Unió intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. A tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében, és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.”³⁵

A tagállamokat a lojális együttműködés elve alapján pozitív és negatív oldalról is kötelezettség terheli: pozitív oldalról a tagállamok kötelesek mindent megtenni annak érdekében, hogy a Szerződésekből eredő és a másodlagos uniós jog által

³³ 2014/41/EU Irányelv 1. cikk (2) bekezdés, 9. cikk (1), (2) bekezdés.

³⁴ KARSAI KRISZTINA: Locus/Forum Regit Actum – a Dual Principle in Transnational Criminal Matters. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 2019/2. szám, 155–172. DOI: <https://doi.org/10.1556/2052.2019.00010>.

³⁵ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0012.02/DOC_2&format=PDF.

előírt feladatokat teljesítsék, illetve biztosítsák az ily módon meghatározott uniós szabályozás érvényre jutását, negatív oldalról pedig tartózkodniuk kell attól, hogy akadályozzák az EU célkitűzéseinek megvalósítását.³⁶

6.1.3. Példa az elvek alkalmazására: az európai nyomozási határozat és az európai elfogatóparancs

1.) *Európai elfogatóparancs (EEP)*: Az uniós bűnügyi együttműködés terén a kölcsönös elismerés elvének első tényleges megvalósulása az ún. európai elfogatóparancs.³⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2002. június 13-án elfogadta az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásról szóló 2002/584/IB számú kerethatározatot, amelynek rendelkezéseit az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. (EUbe.) törvény II. Fejezete foglalja magában. A kerethatározat alapján egy tagállam bármely bírósága által kiadott elfogató parancs az EU egész területén érvényesnek minősül. Alkalmazási területe megegyezik a kiadatról szóló, Párizsban aláírt európai kiadatról szóló egyezmény alkalmazási területével.

Az európai elfogatóparancs egy tagállami igazságügyi hatóság által hozott olyan, a kerethatározatban előírt formai és tartalmi követelmények szerint meghozott határozat, amelyet egy tagállamban bocsátanak ki annak érdekében, hogy egy másik tagállam a keresett személyt elfogja és a kibocsátó igazságügyi hatóságnak átadja.

A kölcsönös elismerés elve azonban nem működik hibátlanul. A tagállamok büntető jogszabályai között jelentős eltérések vannak és ezek miatt a gyakorlatban több esetben a főszabály alóli kivételként megtagadták a határozat végrehajtását. Ezért az EU Bírósága rögzítette, hogy a tagállamok eltérő büntető anyagi jogszabályaiból eredő különbségek nem feltétlenül eredményezhetik a kölcsönös elismerés elve alóli kivételt. Az a tény például, hogy más büntetési nemet alkalmaznak ugyanarra a bűncselekményre, még nem ad okot az európai elfogatóparancs végrehajtásának a megtagadására.³⁸ Erre egy tipikus példa, hogy az osztrák jogrendszer ismeri a büntetéskiszabás során egy büntető ítéletben a részben felfüggesztett, részben végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását is. A magyar jog csak külön-külön szabja ki ezt a kétféle szabadságvesztést. Ennek ellenére ez nem akadályozza az ilyen tartalmú osztrák ítéletek megfeleltetésének.

³⁶ SOMOGYI LÍVIA: Az uniós irányelvek kötelező ereje, függetlenül a nemzeti jogba történő átültetés megvalósulásától. *Fontes Iuris*, 2022/1. szám, 50.

³⁷ 2002/584/IB számú Tanácsi kerethatározat.

³⁸ C-514/16 Andrade és Salvador ügyben 2017. november 28-án hozott ítélet (ECLI:EU:C:2017:908).

A kölcsönös elismerés elvét ugyancsak befolyásolják az emberi jogi aggályok. A büntetésvégrehajtási intézetek állapota is meglehetősen eltérő a különböző EU-s tagállamokban. A konkrét, vagyis az Aranyosi-Caldarau ügyben egy magyar nyomozási bíró két európai elfogatóparancsot bocsátott ki Aranyosi Pál magyar állampolgárral szemben. Aranyosi Pált Németországban megtalálták a hatóságok és végre kellett volna hajtani az európai elfogatóparancsot a kölcsönös bizalom elve alapján is. Azonban az egyik német felsőbb bíróság, nevezetesen a Hanseatisches Oberlandesgericht in Bremen ezeknek az európai elfogatóparancsoknak a végrehajtását nem teljesítette, hanem megállapította, hogy azok a fogvatartási körülmények, amelyeknek Aranyosi Pál a magyar börtönökben esetlegesen ki lenne téve, az EJEB korábbi ítéletei alapján – Varga kontra Magyarország³⁹ - sértik Aranyosi Pál alapvető jogait, vagyis a kínzás és embertelen bánásmódként jelentkező jogokat. A német bíróság azt kérdezte az Európai Bíróságtól, hogy ezért az európai elfogatóparancsok végrehajtását meg lehet-e vagy meg kell-e tagadni, illetve lehet-e vagy kell-e ahhoz a feltételhez kötni, hogy a kibocsátó tagállam adjon a fogvatartási körülmények alapvető jogokkal való összeegyeztethetőségéről történő meggyőződést lehetővé tévő információkat.

A tagállamok hivatkozásai az embertelen vagy megalázó bánásmódra általános jelleggel önmagukban nem vezethetnek eredményre. Az EUB álláspontja szerint az európai elfogatóparancsot végrehajtó igazságügyi hatóságnak konkrétan és alaposan kell vizsgálni, hogy bizonyítékokkal alátámasztható-e ez az aggály, vagyis, hogy az európai elfogatóparancssal érintett személy az átadása esetén tényleges ki lenne téve a megalázó vagy embertelen bánásmódnak. A vizsgálatnak a konkrét bv. intézetre kell korlátozódnia és ellene az érintettnek jogorvoslati joga van.⁴⁰ Ma már ezt a kérdést is sikerült megoldani a magyar hatóságoknak a garanciaadással.

2.) *Európai Nyomozási Határozat*: A másik hatékony eszköz az együttműködésben az európai nyomozási határozat (ENYH), az európai bizonyításvételi parancs utódja, melyet a 2008/978/IB kerethatározat hozott létre. A büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról szóló irányelvet 2014. április 3-án fogadták el. Az uniós tagállamoknak 2017. május 22-ig kellett átültetniük az irányelvet nemzeti jogrendszerükbe. Dániát és Írországot ez az eszköz nem köti.

Az európai nyomozási határozat egy uniós tagállam igazságügyi hatósága által kibocsátott vagy érvényesített igazságügyi határozat, amelynek célja egy másik uniós tagállamban nyomozati intézkedések elvégzettése büntetőügyben történő bizonyítékgyűjtés céljából.

³⁹ A 14097/12, a 45135/12, a 73712/12, a 34001/13, a 44055/13 és a 64586/13 számú ügyek.

⁴⁰ C-404/15. és C-659/15 PPU számú Aranyosi és Caldaru egyesített ügyben 2016. április 5-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2016:198).

Az európai nyomozási határozat is a kölcsönös elismerésen alapul, ami azt jelenti, hogy a végrehajtó hatóság köteles elismerni a másik tagállam kérelmét és biztosítani annak végrehajtását. A végrehajtásnak ugyanúgy és ugyanolyan feltételekkel kell történnie, mintha az adott nyomozási cselekményt a végrehajtó tagállam valamely hatósága rendelte volna el.

Az ENYH előírásait és végrehajtását áthatja a lojális együttműködés elve. A kölcsönös elismerés elve a lojális együttműködés elvéből következik, de utóbbit egyes részletszabályok, illetve az ENYH-ra vonatkozó szabályozás összessége is alátámasztja. Például, ha a végrehajtó hatóság úgy ítéli meg, hogy a szükségesség-arányosság-adekvátság közül valamelyik nem áll fenn, akkor megtagadás előtt konzultál a kibocsátó hatósággal.

A kölcsönös elismerés és a *forum regit actum* elvéből következően a végrehajtó hatóság alapvetően a kibocsátó hatóság által kért nyomozási cselekményt folytatja le és bizonyítékot szerzi be. Az ENYH-tól nemcsak eltérni lehet adott esetben, hanem tovább is lehet lépni. A végrehajtó hatóság kötelezettsége, hogy haladéktalanul tájékoztassa a kibocsátó hatóságot, ha helyénvaló lehet további olyan nyomozási cselekményeket foganatosítani, amelyeket kezdetben nem terveztek vagy nem lehetett konkrétan meghatározni. A végrehajtó állam és hatóság így nemcsak egy parancs végrehajtója, hanem a kibocsátó állam és hatóság kérését figyelembe vevő, a lehetőségeket mérlegelő, a megkeresést lehetőség szerint minél jobban teljesítő, a hatékony büntetőeljárást elősegítő közreműködő.⁴¹

A jogintézmény átültetésére az Európai Unió tagállamaival folytatott büntető együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvénnyel került sor.

Egy kutatás a 2017. június 1. és 2018. december 31. közötti időszak vonatkozásában azt állapította meg, hogy az alkalmazás kezdeti időszakában az ilyen ügyek 75%-ában sikerrel járt a végrehajtás, és 82%-ban pedig a vádiratban fel is használták az európai nyomozási határozattal beszerzett bizonyítási eszközt.⁴²

Természetesen az együttműködésnek még van több más, kifejezetten az EU által kialakított közös jogintézménye, mint pl. a befagyasztási parancs, a közös nyomozócsoport alakítása.

A nyomozást elősegítő közös jogintézmények után lehetne még beszélni a mediáció jogintézményéről, amely szintén az EU hatására került büntetőeljárásunkba a közvetítői eljárás formájában. A büntetőeljárás bírósági szakaszából azonban az EU hatására létrejött még egy fontos jogi megoldást emelnék ki ez az előzetes döntéshozatali eljárás.

⁴¹ NAGY ANITA: Európai nyomozási határozat a kölcsönös elismerés elve tükrében. *Kúriai Döntések*, 2017/6. szám, 864–867.

⁴² KIS LÁSZLÓ – SZABÓ JUDIT: *Az európai büntetőjog gyakorlata. Bűnügyi együttműködés a bírósági eljárásban*. HVG-ORAC, 2023, 227.

7. Előzetes döntéshozatali eljárás

7.1. Az előzetes döntéshozatali eljárás elméleti szempontból

Főszabály szerint a nemzeti bíróság feladata annak megítélése, hogy milyen ügyben, milyen kérdés megválaszolására van szükség. Ezt a döntést az Európai Unió Bírósága (EuB) rendszerint tiszteletben tartja. Az EuB csak az uniós joggal összefüggő eljárásokban, és csak az uniós jogot értelmezi. Az előzetes vizsgálat során az EuB értékeli, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás alapja egy konkrét jogvita és annak eldöntéséhez szükséges-e iránymutatás nyújtása. Az EuB tehát elutasítja a kérelmet, amennyiben nincs hatásköre a kérdés megválaszolására, mert például az ügy nem tartozik az uniós joghatály alá, valamint amennyiben a kérdés hipotetikus jellege vagy a kérelem hiányossága miatt a kérelem elfogadhatatlan. Amennyiben az alapeljárás nincs kapcsolatban az uniós joggal, úgy az EuB nem válaszolja meg az előzetes döntéshozatali kérdést. Az uniós joggal való kapcsolatot megalapozhatják az alapeljárás ténybeli elemei, azaz az alapeljárás (közvetlen) uniós jog hatálya alá tartozása. A befogadás lényege, hogy a nemzeti norma az uniós jogból ered-e.

Minden esetben nagyon fontos, hogy a nemzeti bíróság kellő információkat adjon a kérelmében az alapeljárás uniós joggal való – ténybeli vagy jogi normák szintjén meglévő – kapcsolatáról.⁴³

7.2. Előzetes döntéshozatali eljárás alkotmányos szempontból

Az Alkotmánybíróság a 26/2015. (VII. 21.) AB határozatban (a továbbiakban: Abh.) tett fontosabb megállapításokat az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésével összefüggésben.

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének a kötelezettsége csak akkor terheli a bíróságot, ha ténylegesen felmerül az előzetes döntéshozatal lehetősége. A kezdeményezésre kötelezett bíróság is önállóan mérlegelheti, hogy az érdemi döntés elleni felülvizsgálati – vagy annak kizártsága esetén a fellebbezési – eljárásban a jogvita eldöntése szempontjából szükséges-e előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményeznie. Az Alkotmánybíróság azt a bíróságot tekinti az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére köteles bíróságnak, amelynek ügydöntő határozata ellen nincs helye további hazai jogorvoslatnak.⁴⁴

⁴³ VARGA ZSÓFIA: Melyek az előzetes döntéshozatali kérelem érdemi elbírálásának feltételei? *Európai Jog*, 2017/4. szám, 1–21.

⁴⁴ 26/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [26].

Az előzetes döntéshozatali eljárásban az EUB a közösségi/uniós jog értelmezése, érvényessége kérdésében dönt, tehát akkor merül fel az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése, ha a jogvita eldöntéséhez szükséges a közösségi/uniós jog értelmezése. Az előterjesztési kötelezettség azonban még ekkor sem automatikus, az EUB a gyakorlatában konkrétan meghatározta, hogy mely esetekben mentesülnek a fenti bíróságok az előterjesztési kötelezettség alól. Így a kötelezett bíróságoknak nem kell előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezniük, ha (1) azt állapították meg, hogy a felmerült kérdés nem releváns, vagyis a kérdésre adott válasz nem befolyásolhatná érdemben a jogvita megoldását; (2) a szóban forgó közösségi jogi rendelkezést a Bíróság már értelmezte; (3) a közösségi jog helyes alkalmazása annyira nyilvánvaló, hogy az minden észszerű kétséget kizár.⁴⁵

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése szakjogi kérdés,⁴⁶ de mint minden bírói döntésnek, meg kell felelnie az Alaptörvény követelményeinek.

Az Alkotmánybíróság ezen eljárása körében sem működik szuperbíróságként, így az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének szakjogi kérdéseiben nem foglal állást a korábban kialakított gyakorlatának megfelelően.⁴⁷ Az Alkotmánybíróság „nem tekinti feladatának a bírósági jogalkalmazás felülvizsgálatát, csupán annak alkotmányos kereteinek betartását ellenőrzi”.⁴⁸

Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésével összefüggésben az Abh. arra is rámutatott, hogy felveti a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét, ha az előzetes döntéshozatal kezdeményezésére az uniós jog alapján kötelezett fórum az erre irányuló kérelmet indokolás nélkül utasítja el. *„Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint – a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadóan – az eljáró bíróságnak függetlenül attól, hogy kötelezettnek minősült-e vagy sem, továbbá függetlenül attól, hogy helyt ad-e a kezdeményezésre irányuló kérelemnek, avagy sem, alakszerű döntést kell hoznia a kezdeményezésről, és azt legkésőbb az ügydöntő határozatban meg kell indokolnia. Az indítványozó peres fél ugyanis joggal számíthat arra, hogy az ügye kapcsán felmerült és annak eldöntése szempontjából releváns közösségi jogi probléma a Bíróság [EUB] elé kerül. Ennek elmaradása érdemi kihatással lehet a jogvita végeredményére, ezért a bíróság köteles megindokolni az indítvány elutasítását, mivel egyrészt ez garantálja, hogy megalapozott döntést hozott a kezdeményezés tárgyában, másrészt a peres fél innen ismerheti meg a döntés okát.”*⁴⁹

⁴⁵ 26/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [60].

⁴⁶ BH 2018.312., BH 2016.338.

⁴⁷ 26/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [60]; 3257/2020. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás [44]; 26/2020. (XII. 2.) AB határozat, Indokolás [28].

⁴⁸ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [29].

⁴⁹ 26/2015. (VII. 21.) AB határozat, Indokolás [60]; lásd még 3208/2020. (VI. 11.) AB végzés, Indokolás [36]-[37].

7.3. Statisztika az EUB-hoz és a Törvényszékhez érkezett kérelmekről

Végül nézzünk illusztrációként a magyar ügyekről néhány statisztikai adatot: A 2022-ben a két bíróság előtt folyamatban lévő ügyek száma hasonló az előző évihez (1710 ügy 2022-ben, szemben a 2021-es 1720-zal), és így továbbra is nagyon magas szinten maradt. Valójában az elmúlt öt évben a benyújtott ügyek számának jelentős és strukturális növekedése figyelhető meg, különösen a Bíróság előtt (+21%).

2013 és 2017 között évente átlagosan 693 ügy érkezett a Bírósághoz, míg ez az átlag 2018 és 2022 között 839 volt, ami évi 146 ügyes növekedést jelent.

A Törvényszék elé terjesztett ügyek száma stabilizálódott, átlagosan 883 ügyet terjesztettek elő évente. 2022-ben az elintézett ügyek számát tekintve a Bíróság és a Törvényszék együttesen 1666 ügyet tudott lezárni, ami megfelel az elmúlt évek átlagának (2018 és 2021 között évi 1692 ügy).⁵⁰

Magyarország⁵¹ 2004-től összesen 262 előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelmet nyújtott be, ebből legtöbbit a Kúria: 39, a Fővárosi Ítéltábla: 8, valamint a Szegedi Ítéltábla: 5 esetben.

A számszerű adatokból is látható, hogy a magyar bírák aktívan részt vesznek abban, hogy a luxembourgi székhelyű bíróság a közösségi/uniós jogot értelmezze, vagy az érvényessége kérdésében állást foglaljon.

8. Az uniós jog hatása egy konkrét büntető eljárási jogi rendelkezésén keresztül

Egy konkrét példán keresztül szeretném bemutatni az uniós jog hatását, amelynek előre bocsátott tanulsága az, hogy az implementáció sok esetben egy folyamat, amely egyes esetekben lépésről-lépésre történik és nem varázsütésre. A vizsgált példa arra mutat rá, hogy miként változtak fokozatosan a terheltnek és a védőnek a jogai a vádirat előtti nyomozási bírói meghallgatás során.

A rendszerváltás előtt, a vádirat benyújtása előtti nyomozati szakaszban a terhelt tekintetében a kényszerintézkedésekről nem a bíróság, a nyomozási bíró, hanem az ügyész döntött. Az ügyész határozta meg a nyomozás teljes tartama alatt, hogy melyik gyanúsítottal szemben és milyen kényszerintézkedést alkalmaz. Erre a jogi helyzetre abszolút igaz az a török közmondás, hogy „Ha bírád a vádló, Isten legyen a védőd.”

⁵⁰ <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/cp230042en.pdf>

⁵¹ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/stats_cour_2022_en.pdf

A nyomozási bírói jogintézmény bevezetésével azonban a helyzet megváltozott. Az 1998. évi XIX. törvény (régí Be.) indokolása szerint a régebbi magyar büntetőeljárás jogban is ismert vizsgálóbírói intézmény a legszélesebb körű bírói kontrollt valósítja meg, az ügynevezett vizsgálat teljesítése e bíró feladata. A vizsgálóbíró alkalmazása a korszerű vegyes rendszerekben visszaszorulóban van, elsősorban azért, mert a nyomozási cselekmények kétszeres elvégzése az eljárást nehézkessé teszi. A törvény az utóbbi időkben előnyösebbnek ítélt modellt követ, a vádirat benyújtása előtt szükséges bírói feladatokat a nyomozási bíróra bízta. E bírónak meghatározott kényszerítő intézkedések alkalmazásáról, az elmeállapot megfigyelésére irányuló indítványokról és intézkedésekről, a védő kizárásáról, egyes esetekben a megszüntetett nyomozás folytatásának elrendeléséről, bizonyos tanúvédelmi intézkedésekről kell döntenie, ezen kívül egyes (főleg megismételhetetlen) bizonyítási cselekményeket kell lefolytatnia. Szerepe tehát nem azonos a vizsgálóbíróéval, ám azáltal, hogy a megyei bíróság elnöke kifejezetten e feladatok ellátására kijelöli, könnyen elérhető és alkalmas a nyomozás szükséges bírói kontrolljának megvalósítására.⁵²

Az Európai Unióhoz való csatlakozást közvetlenül megelőzően a nyomozási bíró feladatait meghatározó rendelkezések között szerepelt a következő kötelezettség: Az 1998. évi XIX. törvény 211. §-a⁵³ értelmében, amely 2003. július 1. napjától volt hatályos, a nyomozási bíró eljárása esetén, amennyiben az indítványt az ügyész terjesztette elő, akkor az ügyész gondoskodott az eljárás résztvevőinek a megjelenéséről, minden más esetben a nyomozási bíró. Az akkor hatályos norma szerint a terhelt és a védő iratmegismerése tekintetében a jelenlévőknek módot kellett adni arra, hogy az indítványozó bizonyítékait – a 186. § keretei között – megismerjék. Azonban ez az iratmegismerési jog csak korlátozott volt, mert a nyomozás során, aki a nyomozási cselekményen jelen lehetett, az arról készült jegyzőkönyvet megtekinthette. A gyanúsított, a védő és a sértett a nyomozás során is megtekinthette a szakvéleményt, az egyéb iratokat pedig akkor, ha az a nyomozás érdekeit nem sértette. Másképp fogalmazva az akkori eljárási szabályok értelmében egy kényszerintézkedés kérdésében való nyomozási bírói meghallgatás előtt a terhelt és a védő nem ismerhette meg az eljárás iratait, csak annak egy részét a fent említett korlátozással. Ez pedig nyilvánvalóan sértette a védekezéshez és a védelemhez való jogát is a terheltnek.

⁵² Régi Be. 207–208. §-hoz fűzött indokolás.

⁵³ Be. 211. § (1) Ha az indítványt az ügyész terjeszti elő, az indítványában megjelöli az ülés időpontját, a gyanúsítottnak a nyomozási bíró előtti megjelenéséről gondoskodik, az ülés időpontjáról és helyéről a védőt értesíti. Ha az indítványt nem az ügyész terjesztette elő, a nyomozási bíró meghatározza az ülés időpontját, intézkedik a szükséges iratok beszerzése iránt, az ülés időpontjáról és helyéről értesíti az indítványozót, az ügyészt, a gyanúsítottat és a védőt. (3) Az ülésen az indítványozó az indítványt megalapozó bizonyítékokat írásban előterjeszti, vagy szóban előadja.

A régi Be.⁵⁴ 211. § (1) bekezdésének 2006. július 1-jén hatályba lépett módosítása már továbblépett, mert az ügyben az indítványt meg kellett küldeni a terheltnek és a védőnek is. Ha az indítványt az ügyész terjesztette elő, akkor azt megküldte a gyanúsítottnak, a védőnek, továbbá gondoskodott a gyanúsítottnak a nyomozási bíró előtti megjelenéséről, az ülés határnapjáról és helyéről értesítette a védőt. Ha az indítványt nem az ügyész terjesztette elő, az indítványt a nyomozási bíró megküldte a gyanúsítottnak, a védőnek, intézkedett a szükséges iratok beszerzése iránt, és az ülés megtartásáról. A változás kézzelfogható. A 2006-os módosítás már az ügyési indítvány megküldését írta elő, ami nemcsak a bíró aktívabb részvételét igényelte, de a védelemnek jobb felkészülésre lehetőséget adott.

Az Európa Parlament és Tanács 2012. május 22-i 2012/13/EU irányelve, amely a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szól, az iratok megismerésére még nagyobb hangsúlyt helyezett. Eszerint *„[a]mennyiben valakit a büntetőeljárás bármely szakaszában őrizetbe vesznek, illetve fogva tartanak, a tagállamok biztosítják, hogy az adott ügygel kapcsolatos, az illetékes hatóságok birtokában lévő dokumentumokat, amelyek nélkülözhetetlenek az őrizetbe vétel ellen a nemzeti jog szerinti eredményes panasztételhez, vagy a fogva tartás jogszerűsége felülvizsgálatának nemzeti jog szerinti eredményes kezdeményezéséhez, az őrizetbe vett személy vagy ügyvédje rendelkezésére bocsássák.”*⁵⁵

A régi Be. 2014. január 1-jétől hatályos módosítása már nemcsak az ügyési indítvány megküldését írta elő, hanem *„[h]a az indítvány tárgya előzetes letartóztatás elrendelése, a gyanúsítottnak és a védőnek megküldött indítványhoz csatolni kellett azoknak a nyomozási iratoknak a másolatát, amelyekre az indítványt alapozzák.”*⁵⁶ Ebben az esetben is kézzel fogható a norma változása, amelynek eredménye a védekezéshez, védelemhez való jog érvényesülésének a megvalósulása.

2015. július 1-jei hatállyal újabb előrelépés történt, mert már nemcsak a fogvatartás elrendelése esetén kellett megküldeni a kapcsolódó dokumentumokat, hanem az előzetes letartóztatás meghosszabbítása esetén is. Minden kapcsolódó dokumentumot mellékelni kellett, ami az előzetes letartóztatást tárgyában hozott legutóbbi döntés óta keletkezett.⁵⁷

A 2017. évi XC. törvény (új Be.) még tovább lépett. Egyrészt, ha az indítvány tárgya letartóztatás vagy előzetes kényszergyógykezelés elrendelése, az indítvány

⁵⁴ Az 1998. évi XIX. törvényt módosította a 2006. évi LI. törvény 98. § (1) bekezdése.

⁵⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról 7 cikk (1) bekezdés, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32012L0013>.

⁵⁶ Régi Be. 211. § (1) bekezdés utolsó mondat, 2014. január 1-től hatályos.

⁵⁷ Régi Be. 2011. § (1a) bekezdés, 2015. július 1-től hatályos.

megküldését követően a gyanúsított és a védő számára biztosítani kell azoknak az ügyiratoknak a megismerését, amelyekre az indítványban hivatkoznak. Tehát minden iratot, amelyet az indítvány megemlít. E megfogalmazás sokkal konkrétabb, mint a kapcsolódó iratok fogalma, amely mérlegelést igényel [470. § (1) bekezdés]. Másrészt, ha az indítvány tárgya a letartóztatás meghosszabbítása, az indítvány megküldését követően a gyanúsított és a védő számára biztosítani kell azoknak az ügyiratoknak a megismerését is, amelyekre az indítványban hivatkoznak és amelyek a letartóztatás tárgyában hozott legutóbbi döntést követően keletkeztek. Ebben az esetben nemcsak azokat az iratokat kell csatolni, amelyekre az indítvány hivatkozik, hanem azokat is, amelyek a letartóztatás tárgyában az előző hosszabbítás óta keletkeztek akkor is, ha arra nem hivatkozik az indítvány [470. § (2) bekezdés].

A határidővel kapcsolatban szintén egy konkrétabb megfogalmazás került az új Be.-ben, bár azon lehet vitatkozni, hogy ez hosszabb vagy rövidebb időtartamot jelent-e az irattanulmányozásra. *„Az ügyészség az (1) és (2) bekezdésben meghatározott ügyiratok megismerését a védekezésre való felkészüléshez szükséges időben és módon – legkésőbb az ülés megkezdését megelőző egy órával – köteles a terhelt és a védő számára biztosítani. Az ügyészség az (1) és (2) bekezdésben foglalt teljesítéséhez a nyomozó hatóságot is igénybe veheti”* [470. § (3) bekezdés].

A felsorolt törvénymódosítások alapja a 2012/13/EU irányelv, amelynek 7. cikke egyértelműen rögzíti, hogy *„(1) Amennyiben valakit a büntetőeljárás bármely szakaszában őrizetbe vesznek, illetve fogva tartanak, a tagállamok biztosítják, hogy az adott ügygel kapcsolatos, az illetékes hatóságok birtokában lévő dokumentumokat, amelyek nélkülözhetetlenek az őrizetbe vétel ellen a nemzeti jog szerinti eredményes panasztételhez, vagy a fogva tartás jogszerűsége felülvizsgálatának nemzeti jog szerinti eredményes kezdeményezéséhez, az őrizetbe vett személy vagy ügyvédje rendelkezésére bocsássák.”*

Ezen rendelkezés alapján módosította a törvényalkotó a Be. 470. § (1)-(3) bekezdéseit és így teljes egészében megteremtette annak lehetőségét, hogy a terhelt, és a védő a kényszerintézkedésről való döntés előtt hozzá jusson a reá vonatkozó iratokhoz, és betekinthessen a reá vonatkozó iratokba.

Összegzésként megállapítható, hogy a nemzeti büntető jogalkotás – az anyagi jog, az eljárásjog, a büntetésvégrehajtás és a bünyügyi együttműködés – az elmúlt évek alatt meghatározóan követte és megfelel az uniós tagságunk alapján kötelező jogszabályalkotásnak, módosításnak. Sőt, vannak olyan jogintézmények – mint például a nyelvhasználati jog, anyanyelv használatának a joga⁵⁸ -, amely sokkal több

⁵⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2010. október 20-i 2010/64/EU irányelve a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról.

részjogosítványt biztosít a nem magyar anyanyelvű elkövetőknek,⁵⁹ mint amennyi jogot az európai uniós országokban az egyes kódexekben biztosítanak.

A két évtizedes uniós tagság eredményeként a büntető jogszabályainkat jelentősen módosítottuk és ez a folyamat tovább folytatódik, mert jelenleg is számos irányelv megalkotása, illetve implementálása van folyamatban. Példaként említeném az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1543 Rendeletét (2023. július 12.), amely a büntetőeljárás során az elektronikus bizonyítékokkal kapcsolatban, valamint a büntetőeljárást követően a szabadságvesztés-büntetések végrehajtása céljából kibocsátott, közlésre kötelező európai határozatokról és a megőrzésre kötelező európai határozatokról rendelkezik.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az uniós jogalkotás olyan feladatokat is jelent, amely igazi kihívás a magyar jogalkotó számára. Számos olyan fogalmat alkotott az uniós jog, amely nem feleltethető meg a magyar büntető dogmatikánknak. Gondolok itt a súlyos gondatlanság és más hasonló fogalmakra⁶⁰ a környezetvédelmi irányelvekben, ahol ilyen fogalmakat olvashatunk: „*legalább súlyos gondatlanságból elkövetett, bármely személy halálát okozó bűncselekmények esetében a kiszabható szabadságvesztés felső határa legalább öt év*”.

Másrészt változatlanul fontosnak tartom azt a megállapítást, hogy nem mindegy, hogy melyik európai országban vádolt ma egy terhelt. Az anyagi és az eljárásjogi jogszabályok közelítése ellenére is a bűncselekménnyé nyilvánítás,⁶¹ a büntetés kiszabása és a kiszabott büntetés végrehajtása is eltérő az egyes nemzetállamokban.

Ugyanakkor azt is hangsúlyoznom kell, hogy számos büntető (anyagi, eljárásjogi, és egyéb) jogszabályunk módosítását vagy megalkotását az uniós létünk garantálta, és az uniós tagságunk nélkül nem változtak volna ilyen mértékben a büntető jogszabályaink. Másrészt a nemzetközi együttműködés számos formája biztosítja, hogy a határon átnyúló bűnözés ellen a többi uniós országgal együtt hatékonyan fellépessünk.

⁵⁹ 2017. évi XC. törvény 8. §.

⁶⁰ Environmental crime: Council and European Parliament reach provisional agreement on new EU law.

⁶¹ 2024. februárjában fogadta el a Bundestag azt a törvényt, amelynek értelmében a kannabisz lekerül a tiltott anyagok listájáról és felnőttek egy alkalommal 50 grammot birtokolhatnak otthon, 25 grammot pedig nyilvánosan tarthatnak.

Abstract

THE BALANCE OF THE IMPACT OF EU LAW ON HUNGARIAN CRIMINAL CASES

Accession to the European Union has had a significant impact on the Hungarian legal system, including criminal law and criminal procedure law. By taking into account the legal instruments of the European Union (from regulations to opinions), as well as the decisions of the Court of Justice of the European Union in criminal matters, a significant harmonisation of the law has been initiated in both branches of law, affecting many areas of domestic regulation. In the field of criminal law, a number of significant changes have been made in the areas of definitions and descriptions of offences, in the context of criminalisation and decriminalisation. In criminal procedural law, there have also been fundamental changes to establish a uniform procedural framework for criminal cooperation. It is not possible in this paper to examine all the issues in detail, as this can only be done by the vast literature available, so I will only give a sketchy overview of the two decades of progress. In order to make the picture clearer, I will illustrate with a concrete example that the implementation of EU criminal procedural law is not a completely smooth process. However, the continuous development of legal instruments enriches our legislation and facilitates cooperation in criminal matters.

Keywords: *legal harmonization; uniform criminal law; criminal cooperation; mutual recognition principle; European Investigation Order.*